

1848-1849

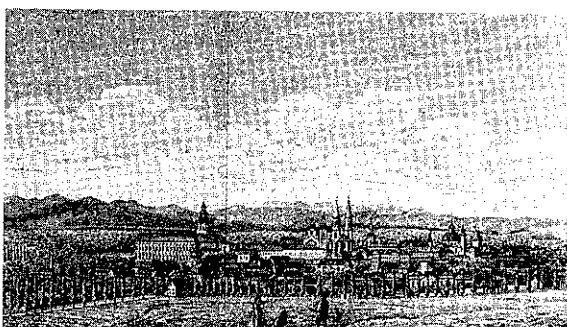
K R O M Ě Ř Í Ž S K ĺ
sněm

Otto Urban

argo

...A V KROMĚŘÍŽI

Podle původního císařského rozhodnutí se měl sněm v Kroměříži znovu sejít 15. listopadu, ale protože v poměrně krátké době nebylo možno zařídit vše potřebné, bylo datum počátkem listopadu o týden posunuto. Proti téměř čtyřsettisícové Vídni byla Kroměříž nepatrným městečkem s několika tisíci obyvateli; vše tam bylo krásně přehledné, i když více než stěsnané. Také narychlo upravený jednací sál v arcibiskupském zámku byl téměř o polovinu menší než vídeňská Zimní jízdárna, menší a méně vybavené byly rovněž další příslušné prostory a uskrovnit se konečně museli poslanci i v soukromí. Přesto město na čas neobyčejně ožilo a jeho obyvatelé využívali mimořádné příležitosti a ve svrchované míře těžili z přítomnosti vzácných hostů a jejich početného doprovodu. Přes všechny obtíže se také podařilo technicky zajistit skutečně hladké pokračování v jednání.

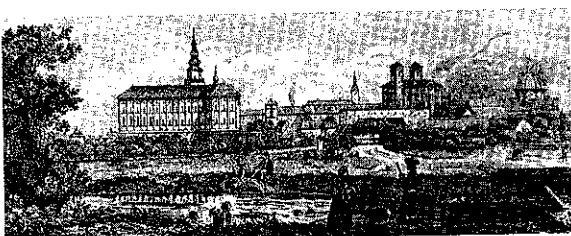

Kroměříž roku 1848.

Poslanci se ovšem sjízděli do Kroměříže s pocity více než smíšenými. „Deportace“ sněmu mezi olomouckou pevnost a brněnská kasemata byla vcelku pochopitelně pociťována jako nepřiměřená degradace. Všem poslancům bez rozdílu politického zaměření muselo být jasné, že „odstavení sněmu na vedlejší kolej“ nebylo zamýšleno jen v teritoriálním smyslu. Bezprostřední důsledky porážky Vídne byly nesrovnatelně závažnější než porážka pražského povstání v červnu 1848. Rakouská armáda v čele s Windischgrätzem ovládla a plně kontrolovala vlastní centrum říše a tvrdě dávala najevo své vlastní představy o řešení revoluční krize. Celá konzervativní Evropa v čele s carem Alexandrem II. blahopřála vítěznému rakouskému vojevůdci a zahrnovala jej lichotivými poctami. Windischgrätz sice odmítl

formální hodnost vojenského a politického diktátora a odpovědnost chtěl přenést na civilní vládu, ale nebylo žádným tajemstvím, že již tehdy z okruhu jeho lidí bylo slyšet hlasy o tom, že „s tou ostudnou hrou na konstituantu“ by mělo být skoncováno. Z řady důvodů však byla prozatím zvolena takticky mírnější varianta a sněm rozpuštěn nebyl. Především tu hrály roli ohledy na celkovou situaci ve střední Evropě, kde přes citelnou porážku Vídně rozhodnuto zdaleka ještě nebylo. Stále silnou politickou instituci

*Celkový pohled na Kroměříž
v roce 1840.*

představovalo frankfurtské ústavodárné shromázdění a s rozhodným odporom se také muselo počítat ze strany Uher. Za těchto okolností se pak u olomouckého dvora mohly snáze uplatnit hlasy těch prozírávějších byrokratů, kteří prostý návrat k předbřeznovým poměrům považovali za nerealistický a nevhodný. Většina z nich v čele se Stadionem a Bachem rozhodně nepřipouštěla skutečně ústavodárný charakter sněmu ve smyslu rozhodnutí z května 1848, nevylučovala však určitou spoluúčast vybraných zástupců veřejnosti na politickém životě. Stručně řečeno: šlo o to obrátit trend a vrátit vývoj zpět před květenem zhruba tam, kde byl v době dubnového Pillersdorfova oktroje.

Na tomto základě se pod generálskou patronací utvářela od počátku listopadu nová civilní vláda, potvrzená formálně 22. listopadu 1848, tj. ve stejný den, kdy se v Kroměříži obnovila jednání sněmu. V čele nového kabinetu stanul Felix Schwarzenberg, obratný diplomat a generál v jedné osobě a aristokratický kavalír bez iluzí a předsudků lidí Windischgrätzova typu. Z bývalých ministrů si podržel pouze Krausse a Bacha, nejvýznamnější resort vnitra dal osvědčenému Stadionovi.

V úvodní 53. schůzi sněmovny v Kroměříži 22. listopadu podal stručný rozklad Schuselka se zjevnou snahou obhájit legitimnost vídeňských jednání v kritickém období. Současně ale nepovažoval za nutné obírat se minulým déním podrobněji, nepodal žádné návrhy a prostě vybídl sněmovnu k tomu, aby pokračovala dále ve své práci. Určitým měřítkem pro to, zda

bude, či nebude uchována přímá kontinuita s vídeňskými jednáními, byla volba nového prezidenta sněmu, ve které se sice těsně, ale přece jen proti Strobachovi prosadil Smolka. Jeho vítězství bylo ovšem hned vzápětí dosti omezeno, když oběma viceprezidenty byli zvoleni významní poslanci centra C. Mayer a J. Lasser. Aktivní jádro centra bylo změnami v politické situaci postiženo nejméně a důsledky této volby se pak měly ukázat za krátký čas.

K vídeňským událostem se sněmovna vrátila ještě v následující schůzi 27. listopadu v souvislosti se čtením protokolů 52. schůze. A tehdy čestí liberálové ve snaze důsledně obhajovat své hodnocení a postoje zaujali pro-vládní stanovisko, aniž je v této chvíli ještě znali. Neboť hlavní pozornost se od počátku upírala k ministerským lavicím, na kterých v plném počtu se-bevědomě zasedla nová vláda. S velikým napětím se čekalo na vládní program, který pak přednesl sám premiér Schwarzenberg. Toto prohlášení bylo pečlivě koncipovaným dokumentem, ve kterém bylo každé slovo důkladně zváženo. Vláda se „se vší upřímností a bez obalu“ hlásila k principu konstituční monarchie, a nejen to: sama nechtěla v onom dychtění po svo-

Kníže Felix Schwarzenberg.

bodomyslných a lidumilovných zřízeních zůstat pozadu, nýbrž se jím „v čelo postaviti“. Nepřímo, i když zcela zřetelně, ovšem popřela také jakýkoliv konstituční charakter sněmu, když veškeré vykonávání zákonodárné moci vázala na pospolité rozhodování mocnáře a zástupců rakouských národů a neopomněla připomenout, že výsledky porad sněmu budou muset být sankcionovány panovníkem. Opatrně, nicméně přece jen dosti srozumitelně, formulovala vláda také své vyhraněné velkorakouské pojetí, odmítající jak frankfurtské snahy, tak uheršský „separatismus“.

„Přijímáme výkonnou moc z rukou Jeho Veličenstva zároveň s odpovědností, pevně na tom usneseni jsouce, že nejen každému protiústavnímu vlivu nepřistupni budeme, nýbrž také že ze svého práva výkonné moci nikomu ničeho nezadáme. Sjednocení jsouce v zásadách, budou slova a jednání jednoho každého z nás výrazem politiky celého ministerstva. Chceme konstituční monarchii se vši upřímností a bez obalu. Chceme tuto státní formu, jejíž podstatu a zajištěnou záruku spatřujeme v pospolitém vykonávání zákonodárné moci ze strany mocnáře a zástupců národů rakouských, chceme, aby se zakládala na stejném oprávnění a nerušeném vývoji všech národností (všeobecný potlesk), jakož i na rovnosti všech občanů před zákonem (všeobecný potlesk), jež pojištěna je veřejností státního života ve všech odvětvích (všeobecný potlesk), založena na svobodné obci a svobodném zřízení jednotlivých zemí ve všech vnitřních záležitostech (všeobecný potlesk) a spojena jednotnou páskou silné centrální moci (všeobecný potlesk).“

Ministerský předseda Felix Schwarzenberg ve vládním prohlášení 27. 11. 1848

Schwarzenbergovo vystoupení bylo přijato s nadšením a ulehčením a sedmnákrát přerušeno souhlasným potleskem a výkřiky. Obavy z toho, že by Schwarzenberg také mohl přečíst nejvyšší rozhodnutí o rozpuštění sněmu, se rázem rozptýlily a poslanci pozvolna nabírali druhý dech. Povzbuzen „příjemným a milým“ překvapením přispěchal Schuselka hned k tomu, aby novou vládu interpeloval v záležitostech poměrů ve Vídni a některých dalších aktuálních otázkách. Vzápětí byl Schwarzenbergem poučen o tom, že „vláda světového ducha“ skončila: protože nejsme pouhý součet ministrů, nýbrž skutečná vláda, odpovíme vždy až po důkladné poradě a tehdy, budou-li nám předány dotazy také písemně. Bezpochyby nastoupila „vláda silné ruky“.

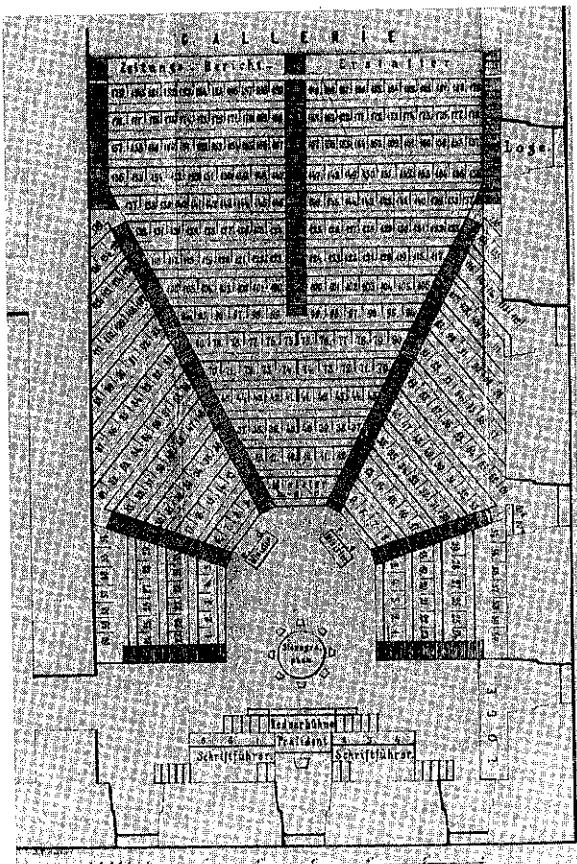
*František Josef I. jako mladý císař.
Portrét Josefa Mánesa
pro slezské stavy.*

To mělo být potvrzeno znovu ještě před koncem téhož týdne v sobotu dne 2. prosince 1848. Prezident Smolka dostal téhož dne dopoledne naléhavé telegramy z Olomouce, ve kterých byl vyzván k tomu, aby na polední hodiny svolal zasedání, neboť vláda chce učinit důležité sdělení. Zvědavým a nic netušícím poslancům pak těsně před druhou hodinou podal obsáhlou zprávu o událostech „světodenného významu“ opět sám předseda vlády. Přečetl protokol a další související dokumenty, ohlašující celému světu, že téhož dne dopoledne nastoupil na císařský stolec nový panovník se jménem František Josef I. Omlazovací procedura habsburského soustátí pokračovala vskutku radikálně, mladíkovi na trůnu bylo osmnáct let a měl před sebou nadějnou budoucnost, že „svým národům“ bude vládnout dalších 24 826 dnů.

Poslanci centra přijali změnu s jásotem a především oni se postarali o to, že sněm zvolil deputaci, která měla holdovat jak odstupujícímu, tak novému císaři. Jak ale s nádechem lítosti konstatovaly vládní noviny, výměna na trůně „malé oučastenství v obecenstvu vzbudila“ a s nemalými rozpaky by-

Zasedací pořádek
na kroměřížském sněmu.

- A. Borrosch levice 108
- F. A. Brauner pravice 53
- A. Fischhof levice 65
- J. A. Helfert pravice 45
- K. Klaudy pravice 46
- H. Kudlich levice 68
- L. Löhner levice 35
- J. Ohéral pravice 1
- F. Palacký pravice 31
- A. M. Pinkas pravice 30
- F. L. Rieger pravice 69
- F. Schuselka levice 61
- J. M. Sidon pravice 99

la také přijata v řadách ostatních poslanců. Závažný akt konstituování státu se odehrál bez jakékoliv – byť pasivní – účasti poslanců, kteří byli postaveni před hotovou věc. Navíc nový panovník sice ve svém nástupním manifestu potvrdil, že chce postupovat také „ve srozumění s národy“, ale mnohem více spoléhal na „pomoc boží“. Každému jen průměrně vzdělanému občanu musela být nápadná hned v úvodu manifestu obnovená titulatura „z boží milosti“, nahrazující v posledních měsících obvyklou titulaturu „konstituční císař“.

Přesto se sněmovna nevzdávala a pokračovala řádně podle programu, i když její jednání bylo „státním převratem“ pochopitelně ovlivněno. Do přestávky před vánocemi byl ve třetím čtení v plénu projednán znova jednací řád a v několika bodech významě revidován. Nejdůležitější změna se týkala způsobu hlasování, když po bouřlivé diskusi dostalo přednost tajné hlaso-

vání kuličkami před veřejným jmenovitým hlasováním. To byl významný ústupek od zásady mužné otevřenosti, prosazovaný nikoli opoziční levicí, která by se případně chtěla krýt před možným hněvem vlády, nýbrž právě provládním centrem a zčásti pravicí. Již tehdy se vynořila zdaleka nejednoduchá otázka, do jaké míry lze manipulovat veřejné či tajné hlasování. Současně s tím musel sněm zaujmout stanovisko k dalším finančním požadavkům vlády v souvislosti s připravovaným rozpočtem na rok 1849. Ani tato otázka nebyla jednoduchá a řada poslanců nerada ustupovala enormním požadavkům, o kterých se vědělo, že jsou především určeny k vojenškým účelům. Z nejrůznějších důvodů, mj. také proto, aby se nevytvářela uměle kritická situace, jež by znesnadnila projednávání vlastního návrhu ústavy, většina sněmovny vládním požadavkům v plném rozsahu vyhověla. Během těchto jednání, při kterých německá levice zaujmala z vysvětlitelných důvodů značně zdrženlivé stanovisko, se zdálo, že se obnovuje akční spojenectví pravice s centrem jako možná základna provládní politiky. To se mj. projevilo v další volbě předsednictva 20. prosince, kdy v souboji o prezidiální funkci byl i tentokrát úspěšnější Strobach proti Smolkovi. Rozhodnutí opět přinesly hlasy centra, které původně neúspěšně kandidovalo C. Mayera. Stejně jako před měsícem však centrum pevně obsadilo obě místa náměstků, a to navíc dosti reprezentativně, když prvním viceprezidentem se stal exministr Doblhoff.

Celý sněm ovšem už žil především ústavním návrhem, jehož projednáním a přijetím mělo být dílo korunováno. Ústavní výbor byl plněm sněmovny zvolen hned v prvních dnech 31. července 1848 tak, že každou z deseti zemí či správních obvodů zastupovali tři poslanci. Z Čech byli zvoleni Palacký, Pinkas a Rieger, z Moravy a Slezska C. Mayer, opavský advokát

Kroměříž, Koňský trh v roce 1848.

a poslanec Franz Hein a brněnský magistrátní rada a poslanec za Šternberk Johann Feifalik. Z Dolních Rakous zasedali v ústavním výboru poslanci levice A. Fischhof, E. Violand a J. Golmark, z Horních Rakous mj. známý již Josef Lasser. Mezi haličskými zástupci byl až do 27. listopadu také F. Smolka. Výbor zvolil již 2. srpna předsednictvo v čele se zdřženlivým J. Feifalikem a následujícího dne také dva podvýbory, které měly vypracovat a předložit konkrétní texty. První tříčlenný podvýbor ve složení

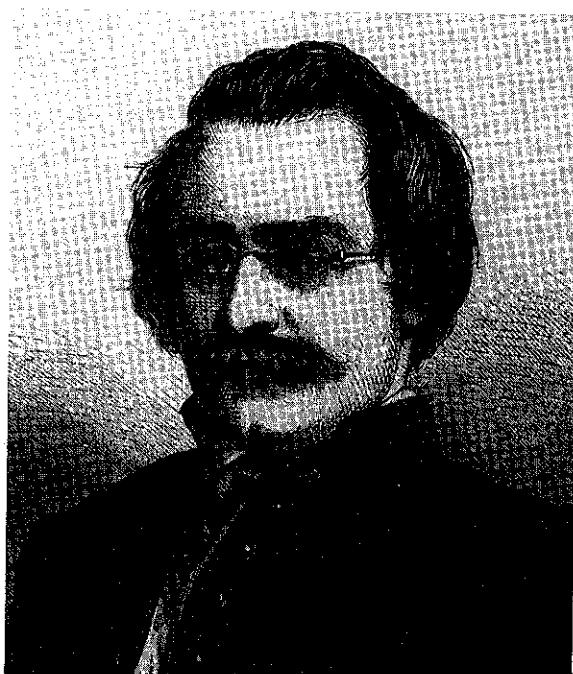
Hanáci z okolí Kroměříže,
kresba zpravodaje časopisu
Illustrierte Leipziger Zeitung.

Rieger, Violand, Hein měl zpracovat návrh základních občanských práv, druhý pětičlenný podvýbor ve složení Mayer, Smolka, Palacký, Goldmark a Gobbi (vídeňský lékař s mandátem za Terst) měl připravit další části ústavy, tj. vlastní architekturu politického systému s vymezením vzájemného postavení a kompetencí orgánů zakonodárné, výkonné i soudní moći na všech úrovních správy.

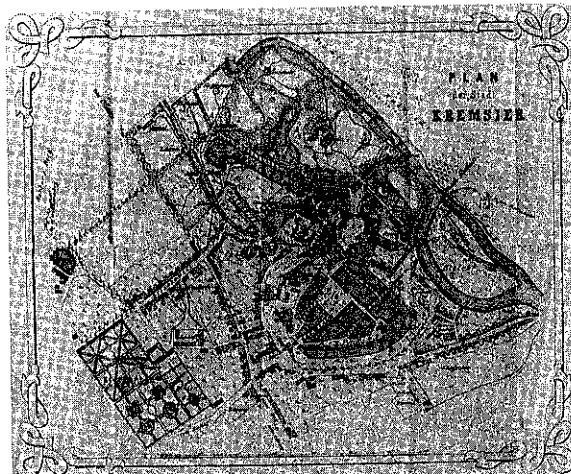
Především zásluhou Riegra byl návrh podvýboru tří hotov v poměrně krátké době a již 18. srpna mohl být předložen plénu ústavního výboru. Celý návrh o 32 paragrafech byl uspořádán ve smyslu „Deklarace práv člo-

věka a občana“ a ovlivněn americkými a francouzskými liberálními ideami. Podával obecnou definici práv občana, funkce státu a obsahově vyjádřoval pojem lidu jako zdroje veškeré moci. Požadoval naprostou občanskou rovnost před zákonem, odstranění všech šlechtických privilegií a vztahů feudální vázanosti, záruky svobody a jistoty osoby, odstranění trestu smrti, žádal svobodu shromažďovací a spolčovací, svobodu svědomí a mínění, nedotknutelnost vlastnictví, záruky svobodného vývoje každého národa atd.

Přijetí tohoto velice svobodomyslného návrhu by znamenalo zásadní zásah do společenských vztahů a vytvářelo skutečnou základnu nové, občanské společnosti. Proto se stal také od 22. srpna, kdy v ústavním výboru začalo jeho projednávání, předmětem někdy velice ostrých diskuzí. Oba zpravodajové Rieger a Hein museli již zpočátku čelit nejrůznějším námitkám vůči principu suverenity lidu, který byl v očích řady poslanců neslučitelný s monarchickým principem. Vzrušeně se debatovalo také kolem otázky zrušení šlechty, kde Rieger — na rozdíl od opatrnějších Palackého a Pinkase a dalších, kteří sice chtěli zrušit šlechtická nadpráví, nikoli však instituci šlechty jako takové — společně s Violandem a Goldmarkem poža-

Poslanec Josef Goldmark.

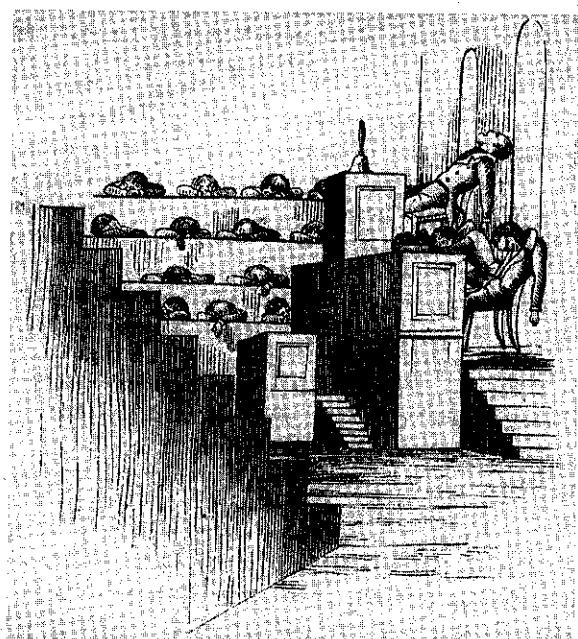
Plán města Kroměříže.

dovali kategoricky naprosté a důsledné zrušení šlechtičtví. Poměry v ústavním výboru dostatečně charakterizuje skutečnost, že při konečném hlasování ve výboru zvítězili stoupenci bezvýhradného zrušení pouze většinou jediného hlasu. Neméně vzrušeně se diskutovalo také o otázce trestu smrti a k některým dalším bodům.

Projednávání návrhu bylo v ústavním výboru ukončeno 2. října a hotový text, shrnutý nyní do 30 paragrafů, mohl být předložen plénu a zveřejněn. Pokračovalo se však až v Kroměříži, kde byl oficiálně předán 27. listopadu k posouzení devíti oddělením sněmu. Podle usnesení měl být během čtrnácti dnů s připomínkami vrácen ústavnímu výboru k případnému přepracování. To se také stalo a ústavní výbor příslušnou revizi mezi 12. a 19. prosincem provedl. Kroměřížské prostředí nejlépe vyhovovalo poslancům z centra a byli to také především jejich mluvčí v čele s Mayerem a Lasserem – mimochodem vedle Riegra byli nejčastějšími diskutéry ve výboru vůbec – kteří se postarali o oslabení původního návrhu. Tentokrát se Riegrovi již nepodařilo obhájit úvodní tři paragrafy a jejich obsah byl skromně redukován na tvrzení, že „veškeré státní moci vycházejí z lidu a jsou vykonávány ústavou stanoveným způsobem“. Nezůstalo ani u původního bezvýhradného zrušení šlechty, i když tentokrát Riegra podpořil Palacký, a změnilo se také ustanovení o trestu smrti, které se mělo vztahovat jen na politické zločiny. Zajímavý a jen při povrchním pohledu překvapivý je přitom rozpor mezi politikou významných českých liberálů v plenu sněmovny a v ústavním výboru. V plenu byla česká pravice až do konce roku tu více tu

méně, dnes ochotněji a zítra jaksi z nouze, vždy prorakouská a provládní a objektivně i proti své vůli usnadňovala konsolidaci moci, která se měla nakonec ostře postavit proti ní. V ústavním výboru ve stejné době představoval Rieger – na rozdíl od umírněného Palackého a skeptického Pinkase – v téměř klasické podobě krajiní levici s pravým entuziasmem radikálního husity. Jím navržené a obhajované pojetí občanských práv bylo ze zcela jiného myšlenkového světa, než v jakém žili ministři Doblhoffovy i Schwarzenbergovy vlády, a tím objektivně rozhodně protivládní. Tam, kde přímo nešlo o úzkostlivě opatřované národně politické zájmy, nýbrž obecně politické zásady – tam mohl Rieger hrdě povstat v plné velikosti svobodomyslného demokrata.

Navzdory korekturám zůstával návrh základních práv stále pozoruhodným dokumentem a souhlasným potleskem byl také přijat plenem sněmovny v prvním čtení 21. prosince 1848. Bez debat bylo rozhodnuto, aby byl nadále projednáván hned ve druhém, tj. již detailním, čtení a současně publikován. Na Schuselkův dotaz o postupu práce na další části ústavy sdělil Feifalik, že výbor ještě není hotov, ale své dílo uspíší. Sněmovna pak obecně podpořila přání, aby ústava byla hotova nejpozději v polovině března 1849, tj. k výročí pádu starého režimu.

Karikatura z časopisu Šotek

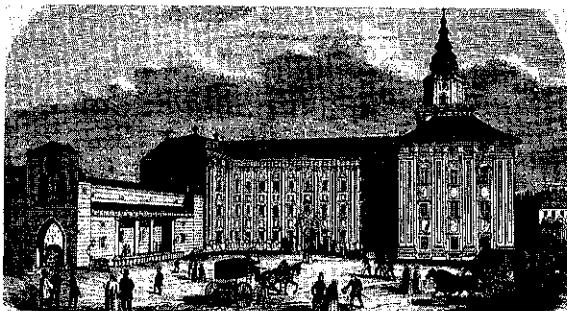
ze 7. ledna 1849:

*„Na svolání J.M.C.
se opět konstituční sněm říšský
sešel, aby pokračoval ve své poradě
o ústavě.“*

To bylo pro pomalu končící kalendářní rok všechno. Ovšem jen pro poslance, kteří zahajovali přestávku v jednání; tu naopak končili vojáci a vy-pochodovali k zimnímu tažení proti Uhrám. Jak jinak už mohl končit bouřlivý rok 1848, skýtající tolik námětů a podnětů k radostným, nadějným, ale také truchlivým a starostlivým vzpomínkám a úvahám.

Za třesutých mrazů se v nedostatečně vytopeném sále kroměřížského zámku sešli poslanci znovu 3. ledna 1849. Ale již následujícího dne se měli zahrát více než dostatečně. Jako zpravodaj ústavního výboru přečetl Rieger v úvodu schůze 4. ledna znovu návrh základních práv, o nichž měla být hned poté zahájena rozprava. Než však mohl promluvit první ze zapsaných řečníků, přihlásil se o slovo ministr vnitra Stadion. Za napjatého ticha přednesl 333 přítomným poslancům vládní prohlášení, ve kterém byl v podstatě celý návrh odmítnut jako výsledek „nepřiměřeného teoretizování“. Zvláště pak byl jeho útok zaměřen proti zásadě vyslovené hned v úvodním paragrafu a vyústil v kategorické prohlášení, že jakékoli přímé či nepřímé uznání lidu jako zdroje veškeré moci bude vláda považovat za nepřípustný zásah do „nezměnitelných základů monarchistického principu“. Během jeho projevu ani po jeho skončení nezaznamenali stenografové jediné hnutí a prezident Strobach bez komentáře vyzval prvního řečníka, zapsaného „proti“, aby vystoupil. Vídeňský advokát a dolnorakouský poslanec Ignaz Wildner, usazený na levici, hovořil dlouze o tom, že návrh není dostatečně rakouský, že není příslušně propracován, že v něm řada věcí chybí a pod., tj. v podstatě jej odsoudil z pozice vládního centra. Pak měl hovořit první řečník „pro“, Borrosch, ale ten své slovo přenechal olomouckému obchodníkovi a poslanci Balthasaru Szábelovi, který navrhl, aby další debata byla odložena do 8. ledna a vládní prohlášení mezitím písemně postoupeno všem poslancům. Velkou většinou sněmu byl tento návrh také okamžitě přijat.

Sedmašedesátá schůze sněmovny dne 8. ledna 1849 měla od počátku pozoruhodný průběh. Po vyřízení administrativních formalit ohlásil předsedající Strobach, že prezidium byl podán pilný „návrh poslance Pinkase + 177“, a protože sám v tomto případě „zaujal stranu“ a byl mezi podepsanými — jinak zůstávali Strobach i Smolka vždy „nad věcí“ — předal další řízení schůze viceprezidentovi Doblhoffovi. Ten příslušný návrh přečetl a slovo dal Pinkasovi, který stručně formulovaný protest rozvedl v obsáhlém zdůvodnění. Označil způsob, jakým vláda promluvila, za naprostě nedůstojný a nekonstituční a přímo jej přirovnal k předbřeznovému dvorskému dekretu. Odmítl podezírání z nemonarchického smýšlení, ale stejně

Kroměřížský zámek v roce 1849.

tak hájil jako „samozřejmou pravdu“ zásadu, vyslovenou v prvním paragrafu. Jeho projev byl provázen častým potleskem a uzavřen „bouřlivým neutuchajícím aplaudováním“. Pak se rozprádla krátká debata, ve které znamenitě mj. promluvili Fischhof a Schuselka, ale nejzajímavěji vystoupil vídeňský advokát a tyrolský poslanec Andreas Gredler, který přímo stanul v „úžasu“ nad „udivující nepřirozenou koalicí“ levice s pravicí. Pinkas pak v replice označil nejnovější vývoj za přirozený důsledek postupu vlády a jen znova potvrdil již řečené. Před hlasováním Stadion opět požádal o slovo a také on stál na svém. Přesto byl poté „návrh Pinkas + 177“ přijat v tajném hlasování velkou většinou 196 proti 99 hlasům.

„Podle mého mínění a také názoru mých přátel leží od onoho neštastného vládního prohlášení ze 4. ledna svoboda myšlení, svoboda projevu a dokonce i svoboda usnášení tohoto konstitučního sněmu přede mnou pochována, a mně, páновé, připadlo smutné poslání držet této svobodě pohřební řeč. ... Nevím, pánové, zda mi ještě vůbec vládní prohlášení dovoluje, abych měl nějaký názor (veselost), neboť v něm je výslovně řečeno, že také mlčenlivé uznání principu suverenity lidu se dotýká koruny (velký potlesk). Přesto se musím vystavit nebezpečí a vyslovit svůj názor o tomto paragrafu, abych zdůvodnil návrh, který činím se svými přáteli a dalšími stranami sněmu v zájmu uchování cti tohoto domu. Pánové, jsou jisté pravdy, rád bych je nazval pravdami politického zjevení; jsou to pravdy politické teorie, pravdy rozumu. Tyto pravdy, pánové, jsou pravdami proto, že jsou. Není třeba je vidět před sebou vytiskeny, nepotřebuji být sankcionovány, a přesto jsou pravdami (potlesk). Pánové, takovou pravdu obsahuje onen tolik napadaný paragraf jedna (potlesk).“

Poslanec A. M. Pinkas ve zdůvodnění protestu z 8. 1. 1849

Poslanec Adolf Maria Pinkas.

„Pánové, ministři prohlašují, že ve jménu teorie suverenity lidu byl spáchán zločin; dovoluji si upozornit ministry na to, kolik nespocetných zločinů bylo spácháno ve jménu legitimity (bravo). Ve jménu této teorie byly prodávány a vyměňovány národy jako stáda, pod její záštitou odplouvaly miliony rakouských peněz do Španělska a Švýcarska, zatímco ve Slezsku umírali horalé na bládový tyfus (bravo). Jménem této teorie byly národy obštastňovány prachem a olovem, a přesto se vláda nestíží předstoupit s ní před nás.“

Poslanec A. Fischhof v debatě o protestu „Pinkas + 177“ dne 8. 1. 1849

„Vyznávám, že lidská důstojnost může být uplatněna prostřednictví dvou principů. Jako je zcela přirozeným požadavkem společnosti, protože jednotlivec bez společenství zmůže jen málo a docela určitě ne všechno, tak je také přirozeným požadavkem, aby jednotlivci ve společnosti zůstal takový okruh působnosti, který mu právem přísluší, nemá-li jeho individuálnost být zcela potlačena.“

Poslanec K. Klaudy v debatě o § 1 základních práv 8. 1. 1849

Nedivil se jen poslanec Gredler a dalších 98, kteří také hlasovali proti, hlavou kroutilo také širší publikum. Událostmi 8. ledna 1849 se zřetelně přeskupily síly ve sněmu. Čeští liberálové se hned na počátku kroměřížských jednání snažili s úspěchem vytvořit „slovanský klub“ jako určitou volnou koncentraci přibližně 100–120 poslanců. Německá levice, do jejíhož čela se propracoval Schuselka, vyšla z vídeňských událostí poněkud oslabena, když část stoupenců přecházela na pozice centra, přesto však mohla počítat s 30–40 hlasy a navíc přibližně stejnou podporou polských liberálních demokratů. Spojením pravice s levicí vznikl silný defenzivní blok, který – přes četné nadále trvající vnitřní rozdíly a odlišná mírnění – jednoznačně obhajoval politickou svébytnost a svéprávnost sněmu. Nešlo již také jen o to, *jaká bude příští ústava, nýbrž zda vůbec bude.*

Poslanci si vyhrazovali právo jednat svobodně a nezávisle, ale přesto se ve speciální debatě o prvním paragrafu 9. a 10. ledna nedůsledně taktizova-

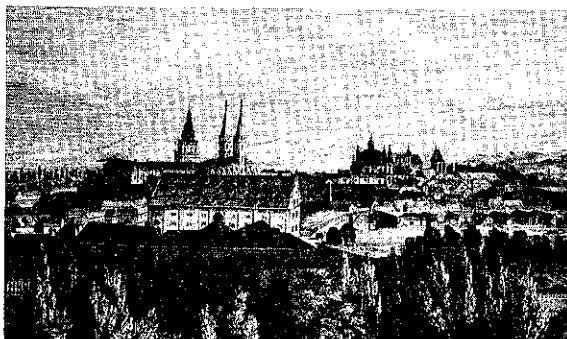
Poslanec Karel Leopold Klaudy.

lo. Před očima většiny ministrů v čele s předsedou vlády se rozhodně pro tento paragraf vyslovili Borrosch, Schuselka a někteří další, neméně hlasitě se ovšem ozvali také protivníci, z nichž nejsvérázněji argumentoval profesor vídeňské orientální akademie a šternberský poslanec Engelbert Selinger, proslulý ostatně již předchozími neúspěšnými návrhy na „hold italské armádě“. Ten se snažil celou věc oddiskutovat s tím, že „konec

*Poslanec František Ladislav
Rieger.*

konců jsme všichni z vůle boží“ a lid stejně vždy přenáší vládu na jiné. Jako generální řečník „proti“ pak suše a věcně shrnul námitky Lasser, ve věci „pro“ pak hovořil skvělým způsobem Löhner, odmítající dávno přežilé patriarchální teorie o „nedospělosti“ lidu a jeho neschopnosti k samosprávě. S pozoruhodným téměř dvouhodinovým závěrečným projevem pak vystoupil v roli zpravodaje Rieger. Jeho slova vzbudila evropský ohlas a byla důklivou a kvalifikovanou obhajobou principu suverenity lidu. Také formálně vybroušený proslov zakončil Rieger přímým varováním na adresu „rádců koruny“ citátem proslulého Ciceronova výroku:

Pohled na Kroměříž roku 1849.

„Videant consules, ne quid detrimenti respublica capiat!“ neboli „nechť dbají odpovědní na to, aby stát neutrpěl škodu.“ Přesto byl nakonec odhlasován problematický návrh lublaňského právníka a illyrského poslance Karla Ullepitsche, podle kterého byl paragraf vypuštěn a měl být dán „méně nápadně“ na jiné místo.

„Pánové, vy vidíte, že zásada naším ministerstvem vyslovená ve svých důsledcích vede nevyhnutelně k monarchii absolutní; ale náhled vašeho výboru byl jiný, náhled jeho byl, že nejvyšší mocnost, že všechna moc ve státě má pravotní svůj původ v lidu, že veškerenstvo lidu svobodnou vůlí svou částečně přeneslo tuto moc na mocnáře, že ji přeneslo na jeho rod dědičně k vlastnímu dobru svému a k většímu upevnění vlády. Nuže, pánové, na vás jest voliti! Uznati zásadu ministerstva jest tolik, co vysloviti monarchii absolutní, přijmouti zásadu výboru, znamená uznávati důstojnost lidskou, znamená prohlásiti svobodu lidu, jest tolik co vysloviti, že ústava, v jejímžto čele stojí zásada tato, má základ svůj ve svobodné vůli národu, v jeho přesvědčení o prospěšnosti a spasitelnosti monarchického způsobu vlády, jedním slovem, že ústava ta je ústavou svobodnou, že jest pravou konstitucí! (potlesk) ... Pravda tato, byť sebevíce popírána, zůstane přece vždy nezvratnou: Moci státní povstaly z vůle lidu, ony jsou jen k jeho dobrému, ony trvají jedině skrze lid! ... Pánové, pravda tato není tak prázdnou teorií školskou, pravda tato jest plna významů a důsledků pro život praktický. Často a zle byla sice tupena od knížat, tito mnohdy pošlapávali práva národův; oni odvolávajíce se k svému dědičnému legitimnímu právu, osobovali si panovati nad národy, aby jim dokázali pravdu tuto, a věru těžce museli za to pykat! Pánové, když jednou veškerý národ jednomyslně povstane v celé velebnosti hněvu svého, který smrtelník smí pak vystoupiti a říci: Já jsem rozený tvůj pán, ty, náro-

de, jsi zrozen mně k poslušnosti! (potlesk) Pánové, hněv národu jest vichřice mocná, dechem jejím kácejí se trůny, koruny padají s blav pomazaných, a jako ohromná bouře zachvátí prastarý dub, tak uchvatí hněv lidu někdy i prastarý kmen panovnický, vytrbne jej ze života národu a zavěje jej do širé dálky jako nějaký lehký vrbový proutek! A od toho dne proutek tento nazývá se pretendent! Pánové, kdož by při úkazech tak neodolatelně přesvědčujících chtěl ještě tvrditi, že moc vlády nepochází z lidu? (potlesk)“

Poslanec F. L. Rieger jako zpravodaj v závěru debaty 10. 1. 1849

Tím ovšem značně pozbyl na významu také následující druhý paragraf, o kterém se jednalo jen zběžně a pozornost se soustředila na třetí paragraf původního návrhu, v němž byla obecně vymezena zásada občanské rovnosti. Tam byly hlavně dva sporné body; otázka šlechtictví a otázka přístupu cizinců do rakouských vojenských i civilních státních služeb. Připomeňme jen, že návrh rušil šlechtické výsady a cizince z rakouských služeb vylučoval. Do debaty, která probíhala ve třech sezeních mezi 11. a 17. lednem, se zapsalo na 25 řečníků, z nichž většina chtěla hovořit „pro“. Hned na počátku ovšem vznikla poněkud nepřehledná situace, když řečníci „pro“ hovořili ve skutečnosti proti a naopak. Vysvětlení nebylo tak složité, protože proti návrhu se dalo hovořit ze zcela protichůdných pozic, a to jak z hlediska prvního, v prosinci revidovaného návrhu, tak z vysloveně konzervativního stanoviska. Na scéně vystoupili opět všichni matadoři levice: hrdé plebejské sebevědomí vyjádřil Borrosch, který mj. prozradil, že dříve usiloval o šlechtický titul jen proto, aby jej mohl odmítнуть, a vyslovil se proti všem řádům, vyznamenáním atd. jako určité formě podplácení. Schuselka byl jako vždy rytířsky velkorysý a s ironickým porozuměním zatím chápal obecnější oblibu a honbu za všelikými tituly, ale vyhradil jí místo pouze v soukromí, kde se mohl titulovat, kdo chtěl, jak chtěl. Jednoznačně hovořil rovněž Löhner, který mj. také poukázal na kořeny údajné obliby šlechty a naprosto správně ukázal, že za třicet let může být situace zcela jiná. Z českých poslanců nezůstali pozadu Jan Sidon, který ve svém projevu 11. ledna zaútočil na šlechtu snad nejostřejí vůbec, a Karel Klaudy, hovořící podobně 16. ledna. Také protivníci nastoupili s první garniturou v čele s Wildnerem, Selingerem, Lasserem a především Helfertem, který si neodpustil štiplavé poznámky na adresu „květů české demokracie“ a dost nevybírávě odsoudil „nedůstojný“ projev důstojného pána z Jičína.

„Má-li zůstat naše ústavní dílo trvalejší a lid poblížet s důvěrou do budoucnosti, pak se musí aristokracie zcela rozplynout ve velkém proudu života lidu, a proto říkám, pánové, odstranění šlechty jest politickou nutností. Je ale také nutností sociální ...Šlechta měla ministry, guvernery, prezidenty – lid: koncipisty, tajemníky, nanejvýše rady (potlesk). Šlechta měla arcibiskupy, biskupy, kanovníky – lid: kaplany (živý potlesk), faráře a nejvýše děkaný. Šlechta měla polní maršálky, generály, štábní důstojníky – lid: poddůstojníky, nižší důstojníky, nejvýše kapitány; jedním slovem, šlechta měla požitek, lid měl námahu (potlesk). ...Nejdůležitějším důvodem je ale historická nutnost. Slyšeli jsme loňského nádherného jara krásná slova, pro která se lid nadchnul; byla to především dobré známá kouzelná slova svoboda, rovnost a ještě zdaleka ne tak dobré poznané a pochopené slovo bratrství. Volnost, rovnost, bratrství – tato slova zněla ze všech krajů naší vlasti a jimi se začaly rovněž dějiny nové doby (potlesk). Pánové, nabízí se vám krásná příležitost posvětit tuto novou dobu velikým aktem a uskutečnit také třetí heslo: bratrství. Tak umožnit, aby se v dějinách nové doby všichni lidé nazývali bratry, byli bratry a také jako bratři v duchu křesťanské svobody a rovnosti žili – a ne aby se nazývali jako v minulých dobách knížaty, brabaty či panstvem a poddanými a podle toho také vzájemně mezi sebou jednali. Dějiny nám konečně skýtají další důvod; ať listujeme v knize historie jakkoli dlouho a sestoupíme až k samým počátkům, nacházíme tam vždy různé stavy a zvláště pak šlechtu. Stavy a šlechta nikdy nesloužily obecnému blahu, nýbrž jen svým sobeckým zájmům. Proto – dějiny nás v tom neklamou – musí být šlechta jednou pro vždy odstraněna.“

Poslanec J. Sidon v debatě o zrušení šlechty 11. 1. 1849

Argumenty zastánců instituce šlechtcitví lze v podstatě shrnout do dvou bodů: 1. bez šlechty to nejde, společnost je vždy diferencovaná a má vždy svou vedoucí skupinu; 2. není vhodné šlechtu „příliš dráždit“, ponechme jí historické „památky“ včetně titulů, zrušením poddanství byla už stejně „poškozena“ a ostatně lid to ani příliš nechce. Hledaly se přitom nejrůznější příklady a doklady, tak např. vídeňský rada a dolnorakouský poslanec Albert Neuwall, sedící na krajní levici, jemně připomněl Čechům popravu na Staroměstském náměstí a logicky uzavřel, že chce-li jít někdo proti lidu, tak jde nejdříve proti šlechtě! Obveselení v sále vzbudil tyrolský poslanec z Innsbrucku Alois Strasser, který si položil řečnickou otázku: Kdo je větší-

Poslanec Albert Neuwall
v karikatuře časopisu Šotek

28. ledna 1848.

Neuwall nikdo, na sebe podobnou, že by chtěl být právem tak vlivnější, učodý jako jsem já.

na lidu? a v zápětí si na ni odpověděl: ženy; a ty prý jsou ještěně a zamilované do různých titulů, takže je ponechme.

Tentokrát ale sněmovna rozhodla jinak a přijala Schuselkův návrh na plné odstranění instituce šlechtictví, tj. prosadila původní pojetí z počátku října 1848. Z části druhého a opraveného třetího paragrafu návrhu pak byl vytvořen nový první paragraf. Klidněji pak prožila sněmovna den 19. ledna, kdy byl projednán a bez změny a zvláštní diskuse – „proti“ se za obecného smíchu ohlásil jen Wildner, ale vzdal se slova – přijat § 4 návrhu, pojednávající o osobních svobodách občanů, a zařazen jako § 2 nové texta. Následujícího dne byl pořad věnován běžné administrativní agendě a v souvislosti s tím se také uskutečnila také nová volba prezidia sněmu. Hlasy lavírujícího centra byl tentokrát proti Strobachovi znova zvolen Smolka. Tato volba jen ukázala nepevnost pinkasovské koalice „178“, k níž oba rivalové patřili, a iniciativu vlastně dávala do rukou provládního centra. V poklidu byl pak ve dnech 23. a 24. ledna projednán následující § 5 o osobních právech občanů v soudních záležitostech, přijatý s jedním doplňkem nyní jako § 3. Pozornost vzbudilo jen smutné konstatování lvovského advokáta a poslance Mariana Dylewského, který připomenul, že v době, kdy se jedná o vznešených občanských svobodách, vládne na sedmi desetinách území státu výjimečný stav. Následující Stadionova snaha vysvětlit vyhláše-

ní výjimečného stavu na celém území Haliče a Bukoviny 10. ledna 1849 ohledem na poměry v Uhrách, nemohla uspokojit. Rieger měl v závěrečném slovu jako zpravodaj výboru usnadněnou roli, přesto se neomezil na pouhé shrnutí a poukázal především na politický význam ústních, veřejných a porotních soudů jako „školy demokracie“.

Podle očekávání však naopak měla velice dramatický průběh debata o 6. §, uskutečněná ve třech schůzích mezi 25. a 29. lednem. Zapsáno bylo na 50 řečníků a také v tomto případě bylo jejich „pro“ anebo „proti“ značně relativní. S pohnutým kázáním vystoupil hned na počátku Jan Sidon, když za všeobecné veselosti a hlasitého potlesku „přešel“ neparlamentární poučování pana tachovského poslance (tj. Helferta — poslanci se postupně podle anglického zvyku zásadně nenazývali jmény a mluvili o druhých jen jako o zástupcích toho či onoho okresu) a proti všem farizejům si vyhradil právo hovořit svobodně dále. Podivil se také nad tím, proč bylo původní rozhodnutí v prosinci změněno a označil trest smrti za neúčelný, nespravedlivý a nelidský. V závěru pak důklivě prosil ve jménu lidskosti, spravedlnosti a křesťanské lásky o naprosté zrušení trestu smrti. Jeho vystoupení zanechalo veliký dojem a v další debatě se nikdo neodvážil hovořit proti návrhu z opačné pozice, tj. pro uchování trestu vůbec.

Poslanec Marian Dylewski.